

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐՅԱՆՆԵՐԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆ
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔՈՒՄ

Գևորգ Այվազյան

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն

Բանալի բառեր՝ վերածնունդ, պետություն, մշակույթ, Եվրոպա, Անի, միաբանություն:

Հողվածում քննարկվում է Մխիթարյանների պատմական առաքելությունից բխած եղանակներով Ալեքսանդրապոլի հասարակական կյանքի ազգային պարունակության հարստացման գործընթացը: Հստակեցվում է, որ դավանական տարամերժությունները և անմիաբանության համախտանիշը Հայաստանի հզորացման և բարգավաճման գործի մրցակիցներ չեն եղել:

Նախաբան. 1717թ. սեպտեմբերի 8-ին Վենետիկի մոտ գտնվող Սբ Ղազար կղզում հաստատվելուց հետո Մխիթարյան կաթողիկե¹ հայ բենեդիկտյան² վանականների միաբանության թափանիվն ուժ է հավաքել և գլորվելով շարժման մեջ դրել Գաղափարական կամ Հոգևոր Հայաստանի տեսլականը: «Աշխարհուրաց»³ ժողովրդապետների քաղաքական ենթագործունեության այդ հիմքը կենսունակ է նաև մեր օրերում, որովհետև Հայկական լեռնաշխարհը դեռ բռնազավթված է օտար պետությունների կողմից:

¹ Հնում գործածվել է *կաթողիկ* ձևը:

² Սբ Բենեդիկտ Նուրսիացու անվան կաթողիկ միաբանություն, որը հիմնվել է VI դարում Իտալիայի Սուբի(յ)ակո քաղաքում և Մոնտեկասսինյոյում: Տե՛ս <https://www.osb.org/our-roots/saint-benedict/> (23.07.2021).

³ *Այվազովսքի Գ.*, Ուրուզիծ ոգույ եւ ընթացից Մխիթարեան միաբանութեան Վենետկոյ, Փարիզ, 1857, էջ 20:

Միխիթարյան ուխտի ավանդը հայ մշակույթի զարգացման գործում գնահատել և ցույց են տվել առաջին հերթին հենց իրենք՝ միաբանները: Այդ խոհածին ներդրումն անտարբեր չի թողել և ոչ մի հայ լուրջ գիտնականի, եկեղեցականի կամ հասարակական գործչի: Հողվածում ներկայացրել ենք ուխտապահների Հայաստանի վերածնության մոդելը և XIX դարում դրա տեղայնացումն Ալեքսանդրապոլի գավառում: Շոշափել ենք նաև Հայ կաթողիկե համայնքի և Սբ Ղազարի կրթամշակութային կապերին վերաբերող հարցերը:

Ազգի բարօր ապրելու ձգտումը պաշտպանելու ամենայն հայոց կաթողիկոսներ Ստեփանոս Մալմաստեցու (1545-1567), Միքայել Սեբաստացու (1567-1576) և Հակոբ Ջուղայեցու (1655-1680) բանագնացությունների ջանքերը,⁴ եվրոպական և պարսկական իշխանական (արքունական) պալատներում դիվանագետ Իսրայել Օրու (1659-1711) կատարած դժվարին աշխատանքը Միխիթարյանների մոտ հասունացնում են հասարակության սովոր իմրերի հայ ազատագրական պայքարի հորձանուտ ներքաշելու գործելակերպ: Նրանց հավաքական միտքը ծնում է արտաքին աշխարհին հակազդելու և նույն աշխարհից ազդվելու կառուցվածքային նոր վիճակներ:

Շվեդական թագավորության և հյուսիսեվրոպական պետությունների դաշինքի միջև ընթացող Հյուսիսային պատերազմի (1700-1729) ավարտից հետո առձակատող կողմերից մեկը՝ Ռուսական թագավորությունը, իր սահմաններից դեպի հարավ ընդլայնվելու հնարավորություն է ստեղծում՝ ձեռնարկելով կասպիական արշավանքը (1722-1723): Ռազմաքաղաքական առաջխաղացումը դրական սպասելիքներ է ձևավորում հայության շրջանում: Ակտիվանում են Սյունիք և Արցախ լեռնագավառները (1722-1730): Պարսկահպատակ մահմեդականների և օսմանյանների դեմ տեղաբնակների զինված պայքարը գլխավորում էին գորապետ Դավիթը (1669-1728) և Գանձասարի կաթողիկոս Եսայի Հասան-Ջալալյանը: Միաբանության հիմնադիրը՝ Իտալիայում շինարարական և գիտաստեղծ աշխատանքով զբաղված Միխիթար Սեբաստացին (1676-1749), այդ նվիրական գործին առնչակից փաստերը վավերագրելով, փորձել է Հայաստանը վեր բարձրացնել արագ մոխրացող իրականությունից: Նրա հանձնարարությամբ երիտասարդ միաբան Ղուկաս Սեբաստացին (1709-1752) դեպքերի ականատես Ստեփանոս Շահումյանից (1702-1782) գրառել է Սյունյաց դյուցազնամարտի դրվագները⁵:

Միխիթարի և բախտակիցների գործունեությունն այդ ընթացքում Մանուկի (իմա՝ Հայոց պետության- Գ.Ա.) ծննդի սպասում էր:⁶

XIX դ. երևակել է միաբանների «փօլիթիքան»⁷: Երբ ռուս-պարսկական և ռուս-թուրքական պատերազմները Հայաստանի վաղեմի հզորությունը վերագտնելու քաղաքական և զինական հարմար իրադրություններ են ստեղծել և ինքնաբացահայտման նոր

⁴ Tololyan Khachig, Textual Nation: Poetry and Nationalism in Armenian Political Culture. Intellectuals and the Articulation of the Nation. Edited by Ronald Grigor Suny and Michael D. Kennedy. Ann Arbor: The University of Michigan press. -1999. p. 89.

⁵ Սեբաստացի Ղ., Դավիթ-Բեկ կամ Պատմություն Ղափանցոց, Երևան, ԵՃ. հրատ., 1992, էջ 112:

⁶ Խորհրդանշական կերպով վանահայր Միխիթար Սեբաստացու ավագանի անունն էլ Մանուկ էր:

⁷ Երիցեանց Ա., Վենետիկի Միխիթարեանք, Թիֆլիս, 1883, էջ 36:

լիցքեր հաղորդել հայությանը, Մբ Ղազարի և Պաշտպան Մբ Աստվածածնի վանքի (Վիեննա) ճգնավորների ազգասիրությունը պայթել է: Շարադրելով կամ փոխադրելով Ռուսաստանի (1836՝ Գաբրիել Այվազովսկի, 1856՝ Մեսրոպ Ծաղիկեան), Օսմանյան կայսրության (1841՝ Գաբրիել Այվազովսկի), Ֆրանսիայի (1849՝ Աբրահամ Ճարեան) և Անգլիայի (1862՝ Ժյուլ Ռայմոն Լամե-Ֆլեորի) պատմությունները՝ նրանք ազգին հուշել են, որ Հայկական հարցի լուծումն ամրակայված է Եվրոպայում ձևավորված քաղաքատնտեսական հարաբերություններին:

Սոցիալ-մարդաբանական «հայ» տեսակի պահպանության և զարգացման Մխիթարյանների պատումի բովանդակությունը կարելի է ներկայացնել պատմաճանաչողության խթանման հետևյալ հորիզոնական սխեմայով. մայրենի լեզվագիտություն – նախնայաց և օտարազգի մատենագիրների ստեղծագործությունների թարգմանություն և հրատարակություն (վերահրատարակություն), բանաստեղծությունների, երգերի, դասագրքերի, տարեգրքերի և ամսագրերի հրատարակություն, դպրոցների բացում, թատերգությունների բեմադրություն: Ընդ որում, թատերգությունների նյութերում հեղինակները հոլովել են պատմական ժամանակը և իմաստը. Արշակունյաց Հայաստան, Բագրատունյաց Հայաստան, Վասպուրականի թագավորություն և այլն⁸:

1701թ. սեպտեմբերի 8-ին Կ.Պոլսում ծնունդ առած միաբանության առանձնության մեջ մտավոր լույս ճառագելու նախադեպը XIX դ. 40-ական թվականներից հրապուրել է Հայաստանի հոգևոր-հասարակական գործիչներին: Նրանք մտածել են Մբ Էջմիածնի (IVդ.), Սևանա թերակղզու (IVդ.) և Հառիճի (VIIդ.) վանական համալիրներն այդպիսի օջախներ դարձնելու մասին: Ալեքսանդրյան երիտասարդներն, օրինակ, տուրք տալով նման մտայնությանը, 1850 թ. ստեղծել են Հառիճայի (Հառիճի) վանական ընկերությունը:⁹ 1868-1874 թթ. այդ ուղղությամբ բուռն աշխատանքներ են կատարվել Մայր Աթոռում, որոնց պսակը դարձել են Մբ Գևորգյան Հոգևոր ճեմարանը և Հնությունների թանգարանը: Կարծեք թե Մխիթարյանների գործունեության լուսապատճենն է ընկած ռոմանտիզմի դարաշրջանի հարյուրավոր հայկական բարեգործական-մշակութային ընկերությունների գաղափարաբանության հիմքում:

Անիագիտության և անիացավության խնդիրների պարզաբանման, Մբ Ղազարում տպված գրքերի սպառման, գործնական նամակագրության և փոխայցելությունների տեսքով Ալեքսանդրապոլում մշտապես զգացվել է Մխիթարյանների հոգևոր ներկայությունը:

Անի-Ալեքսանդրապոլ. պատմական Շիրակ գավառի այդ խոնարհ և ժրաջան հարսներն իրար թև տալով աշխարհասփյուռ հայությանը հույս են ներշնչել, որ կամաց-կամաց վերամիավորվելու են Մեծ Հայքի 15 նահանգները: Անին, որ խորհրդանշում էր Հայաստանի փառքը, կաթողիկե հայ միաբանության մտասևեռուն գաղափարներից էր

⁸ **Մարգիսեան Բ.**, Երկհարիւրամեայ գրականական գործունեութիւն եւ նշանաւոր գործիչներ Վենետիկոյ Մխիթարեան միաբանութեան, Վենետիկ, Մբ Ղազար, 1905, էջեր 185-220:

⁹ **Մխիթարեանց Աբ.**, Պատմութիւն Մենաստանին Հառիճոյ ի Շիրակ, Տիփլիս, ի տպարանի Յակովբայ Գրիգորեան Արզու մանեանց, 1856, էջ 90: Հմմտ. Շիրակ տեղագրութիւն պատկերացոյց: Հաւաքեաց **Հ.Ղևոնդ Վ. Մ.Ալիշան**, Վենետիկ, Մբ Ղազար, 1881, էջ 164:

(idea fix): Պատահական չէ, որ հանրահռչակ հայագետ Ղևոնդ Ալիշանն (1820-1901) իր պատմատեղագրական բնույթի հետազոտությունների առաջնեկը նվիրել է Շիրակին. «Ընտրեցաւ ՇԻՐԱԿ գաւառ Այրարատայ, վասն բազմակերպ նոր եւ հին յիշատակաց իւրոց, միանգամայն եւ վասն ճոխագոյն մնացուածոց կիսականգուն շինուածոցն եւ արձանագրութեանց, զորս առաւելապէս է գտանել աստանօր ի կենսակիր մեռեալն Անի, որ երկակի եւս կերպարանօքն՝ յինն դարուց հետէ՝ առաջին դէմք Հայ երկրի հանդիպի նկատողացն գնոյն...»¹⁰:

Դարակեսին Ալեքսանդրապոլն իր արևմտահայ բնակչությամբ Արևելյան Հայաստանում հայրենասիրական զգացումներ հեղեղող միտցներից էր, որն ուժգին հարվածելու էներգիա ստանում էր նաև Վենետիկի միաբանության լուսաշահ ծառայությունից: Ալեքսանդրի հայասերները, աչքի առաջ ունենալով ինքնահասկացման և ինքնավերլուծության, քարոզչական-խրախուսական «մխիթարյանական» վերոհիշյալ մեթոդները (տե՛ս գծապատկերը), միկրո մակարդակում բնորոշել են ապագայի Հայաստանի տիպարը:

Գավառի և գավառակենտրոնի կաթողիկե համայնքների և միաբանության միջև ձևավորվել էր փոխգործակցության լավագույն մթնոլորտը: Հայ կաթողիկեները հնարավորության դեպքում իրենց երեխաներին սովորելու համար ուղարկել են Փարիզ և Վենետիկ: Մշակութային այդ կղզյակների հետ կապը հիմնականում պահպանվել է գավառի կաթողիկե վիճակի առաջնորդներ Աղեքսանդր վրդ. Արարատյանի (1820-1888)¹¹ և Պողոս վրդ. Նահապետյանի (1820-1906)¹² միջոցով: Վերջինս բացել է «Երօպայի ճանապարհը ուսումնասեր մանուկների առաջ»:¹³ Նրա աշակերտներից և ազգականներից

¹⁰ **Ալիշան Ղ.**, նշվ. աշխ., Յառաջաբան: Հայ քնարի նահապետ Ղ. Ալիշանին «Այրարատ» (1890) ստվարածավալ հատորի կազմման աշխատանքներում մեծապես օգնել են ալեքսանդրի եղբայրներ Կարապետ և Հովհաննես Կոստանյանցները:

¹¹ Աղեքսանդր (Ղազար) վրդ. Արարատյանը ծնվել է Փոքր Ղարաքիլիսա գյուղում (այժմյան Շիրակի մարզի Ազատան համայնքն է): Պատանի հասակում գնացել է Կարին: Ախալցխայում սովորել է Պողոս վրդ. Շահխուլյանի մոտ: 1845թ. երիտասարդ դպիրը Ս.Պետերբուրգի «լատին» եպիսկոպոսի կողմից ձեռնադրվել է վարդապետ: Եղել է Ախալցխայի Հայ կաթողիկե հոգևոր կառավարության նախագահ-անդամ, Անդրկովկասի Հայ կաթողիկե հոգևոր կառավարության ավագ անդամ և Ալեքսանդրապոլի գավառի Հայ կաթողիկե վիճակի կառավարիչ (կանոնիկոս): Ի պաշտոնե հարաբերություններ է հաստատել Սարատովի «լատին» եպիսկոպոսի հետ: Ազգային իրավունքների ճնշման դավանական ուղղության դեմ տևական պայքարի արդյունքում Հայ կաթողիկե եկեղեցին զերծ է պահել օտարամուտ բարքերից: 1872թ. և 1876թ. Հայ կաթողիկե թեմ ստեղծելու նրա փորձերը հանդիպել են կաթողիկե քահանաների լուրջ դիմադրությանը: Ախուրյան գետի ափին հիմնել է «Վարդապետի բաղ» կոչված այգին: Տե՛ս **Պ. Բ.**, Հայր Ալեքսանդր վարդապետ Արարատեան // «Մշակ», Թիֆլիս, 1888, № 79, էջ 1-2; «Մշակ», 1881, № 4, էջ 3; «Մեղու Հայաստանի», Թիֆլիս, 1881, № 50, էջ 3:

¹² Պողոս (Աբրահամ) վրդ. Նահապետյանը տիրապետել է մի քանի օտար լեզուների՝ լատիներեն, ռուսերեն, պարսկերեն: 1859թ. եղբոր՝ Սողոմոնի հետ հիմնել է Ալեքսանդրապոլի գավառի Բյաֆթառլու գյուղի (այժմյան Շիրակի մարզի Փանիկ համայնքն է) դպրոցը: Տե՛ս **Նահապետյան Պ.**, Փանիկ գյուղի պատմությունը, Երևան, 2021:

¹³ **Եզեկեան**, Նամակ խմբագրին // «Մշակ», 1883, № 137, էջեր 1-2:

Մուրատյան և Ռափայելյան վարժարաններում են սովորել Ավետիք Եզեկյանը,¹⁴ Ներսես Ընտոյանը,¹⁵ Գաբրիել Ս. Նահապետյանը,¹⁶ Բարսեղ Սարգիսյանը, Սարգիս Հովսեփյանը, Մովսես Նազարյանը, Հովսեփ Յազիջյան և այլք: Ուսանող երիտասարդներից մի քանիսը հետո դարձել են միաբանության հայտնի անդամներ:

Դավանանքով կաթողիկե հրապարակախոս, կուսակցական գործիչ Ատրպետը (Սարգիս Մուբայաջյան, 1860-1937) իր հուշերում բացահայտել է Պողոս վարդապետի

¹⁴ Ուսուցիչ, հասարակական գործիչ Ավետիք Եզեկյանը ծնվել է 1849թ. Ալեքսանդրապոլում: 1859թ. ընդունվել է Փարիզի Մուրատյան վարժարան, որի փակվելուց հետո տեղափոխվել է Վենետիկ: Ուսումնառությունը հետո 1877թ. նա վերադարձել է Ալեքսանդրապոլ և դասավանդել տեղի Արդուրյան իգական դպրոցում: 1877-1878թթ. ռուս-թուրքական պատերազմից հետո տեղափոխվել է Թիֆլիս և աշխատանքի անցել Ներսիսյան դպրոցում: 1883-1892թթ. եղել է Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերության քարտուղարը: Դրանից հետո դասավանդել է Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանում և եղել Սինդոի քարտուղարը: 1903թ. աշխատել է Բաքվի Նավթարդյունաբերողների խորհրդի գրասենյակում, 1905թ. հետո ավագ ուսուցչի պաշտոն է ունեցել Ախալցխայում: 1908թ. մինչև իր կյանքի վերջը ապրել է Թիֆլիսում և աշխույժ հասարակական գործունեություն ծավալել: Ա.Եզեկյանը լավ հայերեն իմացողի հոչակ է ունեցել և իր լեզվի ու ոճի մեջ հավատարիմ է մնացել Մխիթարյաններից ստացած ժառանգությանը: Տե՛ս Գ.Ա., Աւետիք Եզեկեան (1849-1916) // «Գործ», Բագու, 1917, №1, յունուար, Բ մաս, էջեր 146-148:

¹⁵ Տարոնի և Վասպուրականի կաթողիկե եպիսկոպոս Ներսես Ընտոյանը ծնվել է 1848թ. Փետրվարի 15-ին Քյաֆթառլու գյուղում (այժմյան Շիրակի մարզի Փանիկ համայնքն է)՝ քահանայի ընտանիքում: 1867թ. սովորելու համար մեկնել է Վենետիկի Մխիթարյան միաբանություն և դարձել համաշխարհային պատմության մասնագետ (Համառոտ հին պատմութիւն արեւելեան ազգաց եւ յունաց, Վենետիկ, տպ. Մխիթարեան, 1879, էջ 327: Առձեռն ընդհանուր ժամանակագրութիւն: Հին եւ նոր տերութեանց, Վենետիկ, տպ. Մխիթարեան, 1880: Դամբանական ի սգալի մահ Ամեն. Հոգևոր Տեառն Տեառն Ստեփանոսի Պետրոսի Ժ. կաթողիկոսի և Պատրիարքի Տանն Կիլիկիոյ, Վենետիկ, տպ. Ս.Ղազար, 1899, էջ 7): 1873թ. ձեռնադրվել է քահանա, դարձել նույն միաբանության անդամ և վանքի ընծայարանում դասավանդել պատմություն: 1880թ. Գործուղվել է Շիրակ և 2 տարի դասավանդել Քյաֆթառլուի դպրոցում: 1884-1892թթ. եղել է Պարտիզակի թեմի ժողովրդապետը: Այդտեղ կառուցել է եկեղեցի, վանատուն և դպրոց: 1892թ. օծվել է եպիսկոպոս և Կ.Պոլսի մշտնջենի պանդոխտների պահանջով ստանձնել Մուշի թեմի ժողովրդապետությունը: Պաշտոնավարման տարիներին կարճ ժամանակով ճամփորդել է Եվրոպայում: Մուշում բացել է դպրոց, Առինձ, Ողունք և Նորշեն գյուղերում՝ նախակրթարաններ, կառուցել և նորոգել է եկեղեցիներ: Տե՛ս Հանգիստ Ներսես գեր. Ընտոյեանի եպիսկոպոսին Տարօնոյ եւ Վասպուրականի // «Բազմավեպ», Վենետիկ- Ս.Ղազար, 1909, թիւ 9:

¹⁶ Գաբրիել (Ստեփան) Սողոմոնի Նահապետյանը ծնվել է 1857թ. հունվարի 27-ին Քյաֆթառլուում: 1869թ. մեկնել է Վենետիկի Սբ Ղազար կղզի: 1874թ. ստացել է վանական սքեմ և Գաբրիել անունը: 1878թ. ձեռնադրվել է քահանա: Երկու տարի սովորել է Հռոմի Հիսուսյան հայրերի համալսարանում: 1883-1885թթ. դասավանդել է Մուրատ-Ռափայելյան վարժարանում: 1888-1896թթ. առաքելական գործունեություն է ծավալել Շիրակում, իսկ 1896-1907թթ.՝ Թիֆլիսում: 1908-1909թթ. Հովսեփ եպ. Կեսլերի հրավերով հաստատվել է Եկատերինոդարում (այժմյան ՌԴ Կրասնոդարի երկրամասի վարչական կենտրոնը): 1909թ. մինչև կյանքի վերջն ապրել է Վենետիկում և Փարիզում: 1919-1920թթ. խմբագրել է «Բազմավեպ» ամսագիրը: Տե՛ս Զ.Ե.Փ., Հանգիստ հոգւոյ Հ.Գաբրիէլ վ.-ի Նահապետեան // «Բազմավեպ», 1939, № 11-12, էջեր 313-314:

գործունեության մի ուշագրավ կողմն է: Գրողի հավաստմամբ, 1865-1866թթ., երբ եկեղեցականը վերադարձել է Փարիզից, իր հետ բերել է Փանիկ գյուղ է տարել Ռուսաստանի գրաքննության կոմիտեի կողմից արգելված բազմաթիվ գրքեր:¹⁷

Չ. Գ. Նահապետեան

Գեր.Ն. Ճնտոյեան

Ավետիք Եգեկյան

Չ. Բ. Սարգիսեան

Պ. Վրդ. Նահապետյան

Գ. Գոստանյանց

Չ. Գոստանյանց

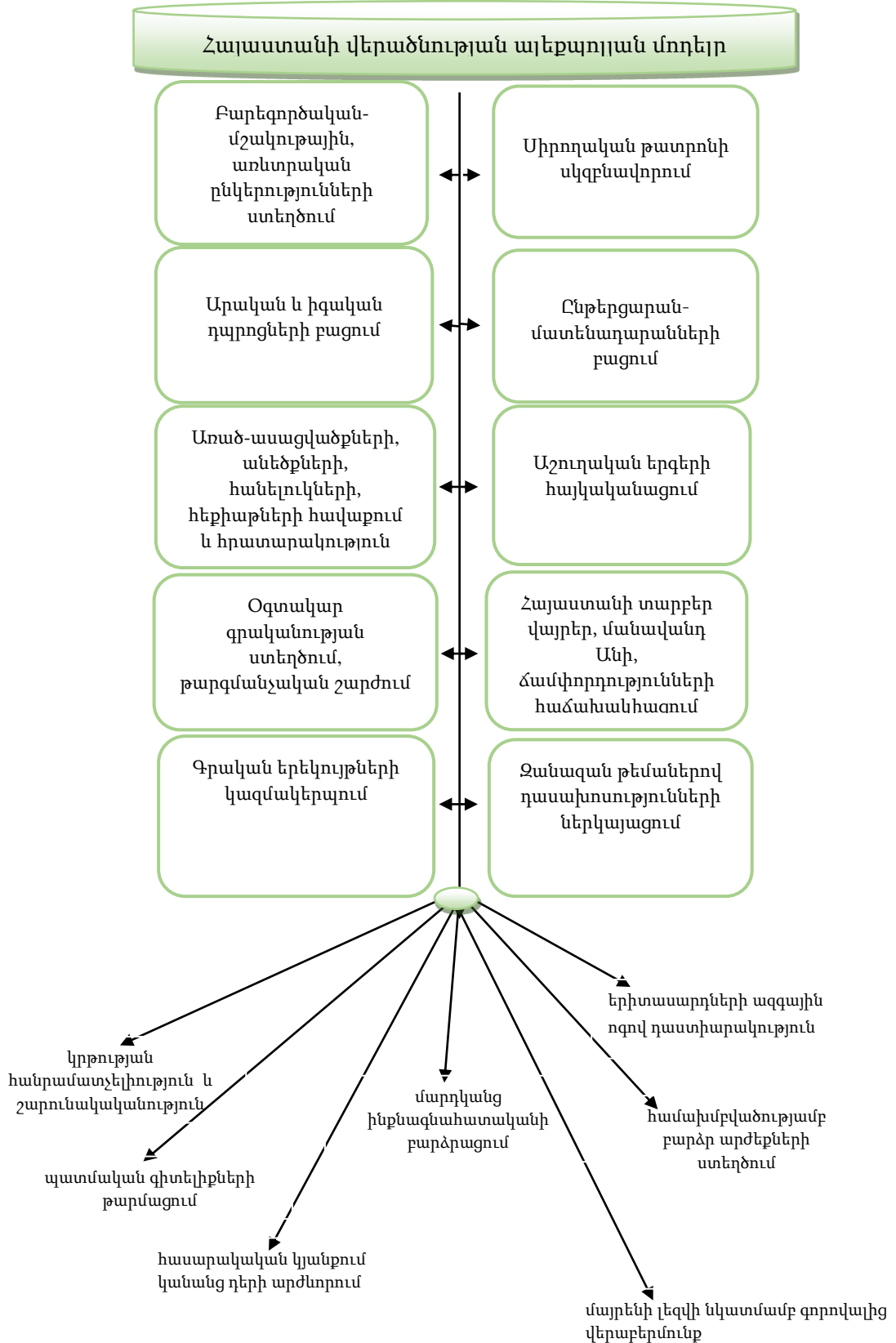
Ատրպետ

Եզրահանգում. Այսպիսով, «կիսկատար»¹⁸ կաթոլիկությունը Մխիթարյաններին չի խանգարել, որ ազգի մտապատկերում ստեղծեն Հայաստանի գունեղ և շնչավոր կերպարը: Բանահյուսելու և ոգևորելու նրանց արվեստն, իհարկե, գլուխգործոց չէր, բայց, առանց գերազնահատության, Հայտնության գորություն է ունեցել Ախուրյան գետի այս ափին ծվարած և Ռուսաստանի հասարակական կյանքին հարմարվող կարսեցիների, կարիցիների, ալաշկերտցիների, բայազետցիների և բասենցիների համար: Նոր ինքնության փնտրտուքը ալեքսպոլցի (գավառացի) արևմտահայերին ավելի ամուր է կապել արմատներին:

Ստեղծարար լուսավորականությանը հաղորդակցվելու պոլսեցի ազգակիցների փափագին հետևելով և ֆինանսական համեստ միջոցների տեր լինելով (կամ չլինելով)՝ նրանք իրենց զավակների կրթությունը կազմակերպել են արտասահմանյան առաջադեմ ուսումնական հաստատությունների ծրագրերին համահունչ աշխատող Մխիթարյան դպրոցներում:

¹⁷ Ե.Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարան, Ատրպետի ֆոնդ, վավերագիր 95, թերթ 17:

¹⁸ Այվազովսքի Գ., նշվ. աշխ., էջ 33:

ДУХОВНОЕ ПРИСУТСТВИЕ ВЕНЕЦИАНСКОЙ КОНГРЕГАЦИИ МХИТАРИСТОВ В ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ АЛЕКСАНДРОПОЛЯ

Այվազյան Գ. Ս.

Ключевые слова: *возрождение, государство, культура, Европа, Ани, единодушие.*

Неоспоримо существенную роль играла Венецианская Конгрегация Мхитаристов в деле развитии армянской культуры. Католическое вероисповедание не мешало членам ордена с виртуозной дальновидностью создавать идейный образ великолепной страны и нации. Они в своих стихотворениях и в работах исторического характера восхищались потерянной славой Отечества. Братья по зову Матери Армения с другими нациообразующими структурами старались вовлечь молодое поколение в борьбу за свободу и народное достоинство.

Между конгрегацией и католической общиной Александропольского уезда образовалось перспективное и плодотворное сотрудничество в сфере печати и образования. Дети общинников учились в гимназиях Мурадян и Рафаелян.

В городе Александрополе со стороны местной интеллигенции успешно реализовалась программа повышения интереса к своему историческому прошлому по разработанной технике ординаров-романтиков Венеции и Вены.

SPIRITUAL PRESENCE OF THE VENETIAN CONGREGATION OF THE MKHITARISTS IN THE PUBLIC LIFE OF ALEXANDRAPOL

Ayvazyan G. S.

Key words: *revival, state, culture, Europe, Ani, unanimity.*

The essential role of the Venetian Congregation of Mkhitarists in the development of Armenian culture is undeniable. The Catholic faith did not prevent the members of the order with virtuoso foresight to create the ideological image of a magnificent nation. In their poems and in works of a historical nature, they admired the lost glory of the Fatherland. Brothers at the call of Mother Armenia, together with other nation-forming structures, tried to involve the younger generation in the struggle for freedom and people's dignity.

A promising and fruitful cooperation in the field of press and education has been formed between the congregation and the Catholic community of the Alexsandrapol district. The children of the community members studied at the Muradyan and Rafaelyan grammar schools.

In the city of Alexandrapol, the local intelligentsia successfully implemented a program to increase interest in their historical past according to the technique developed by the romantic ordinaries of Venice and Vienna.

Գ ր ա կ ա ն ո թ յ ո լ ն

1. Ալիշան Ղ., Շիրակ տեղագրություն պատկերացոյց, Վենետիկ, Մք Ղազար, 1881, 192 էջ:
2. Այվազովսքի Գ., Ուրուագիծ ոգւոյ եւ ընթացից Մխիթարեան միաբանութեան Վենետիկոյ, Փարիզ, ի գրանոցի Ճ.Արամեան, 1857, 160 էջ:
3. Դ.Ա., Աւետիք Եզեկեան (1849-1916) // «Գործ», Բագու, 1917, № 1, յունուար, Բ մաս:

4. Եզեկեան, Նամակ խմբագրին // «Մշակ», Թիֆլիս, 1883, № 137:
5. Երիցեանց Ա., Վենետիկի Մխիթարեանք, Թիֆլիս, տպ. Յովի. Մարտիրոսեանցի, 1883, 162 էջ:
6. Հանգիստ արհի Ներսէս գեր. Ճնտոյեանի եպիսկոպոսին Տարօնոյ եւ Վասպուրականի // «Բազմավէպ», Վենետիկ-Ս.Ղազար, 1909, թիւ 9:
7. Հ.Ե.Փ., Հանգիստ հոգոյ Հ.Գաբրիէլ վ.-ի Նահապետեան // «Բազմավէպ», Վենետիկ-Ս.Ղազար, 1939, № 11-12:
8. Մխիթարեանց Ա., Պատմութիւն Մենաստանին Հառիճոյ ի Շիրակ, Տիֆլիս, ի տպարանի Յակովբայ Գրիգորեան Արզումանեանց, 1856, 90 էջ:
9. Նահապետյան Պ., Փանիկ գյուղի պատմությունը, Երևան, 2021:
10. Պ.Բ., Հայր Ալեքսանդր վարդապետ Արարատեան // «Մշակ», Թիֆլիս, 1888, № 79:
11. Մարգիսեան Բ., Երկհարիրամեայ գրականական գործունէութիւն եւ նշանաւոր գործիչներ Վենետիկոյ Մխիթարեան միաբանութեան, Վենետիկ-Սր Ղազար, 1905, 400 էջ:
12. Մերաստացի Ղ., Դավիթ-Բեկ կամ Պատմություն Ղափանցոց, Երևան, ԵՃ հրատ., 1992, 112 էջ:
13. Intellectuals and the Articulation of the Nation. Edited by Ronald Grigor Suny and Michael D. Kennedy. Ann Arbor: The University of Michigan press. -1999. 430 p.
14. «Մեղու Հայաստանի», Թիֆլիս, 1881, № 50:
15. «Մշակ», Թիֆլիս, 1881, № 4:
16. Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարան, Ատրպետի ֆոնդ, վավերագիր 95:
17. <https://www.osb.org/our-roots/saint-benedict/> (23.07.2021).

Ընդունվել է՝ 27. 08. 2021

Գրախոսվել է՝ 23. 10. 2021

Հանձնվել է տպ.՝ 15. 11. 2021

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Գևորգ ԱՅՎԱԶՅԱՆ՝ պատմական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի
գիտաշխատող, էլ. հասցե՝ AyG.84@mail. ru